

Η ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ¹

Ὁ καθηγητὴς Κρουμβάχερ λέγει ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας», ὅτι, ὅτε ἀνήγγειλε τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, ὅπως ἀφοσιωθῆ εἰς τὸ θέμα ἐκεῖνο, φίλος τού τις τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἀρχαιότητα ἐπισήμως ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σκοπομένου διὰ τὸν λόγον, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ τι τὸ ἐνδιαφέρον ἐν περιόδῳ, καθ' ἣν ἡ ἑλληνικὴ πρόθεσις ἀπὸ συνετάσσετο μετὰ αἰτιατικῆς ἀντὶ γενικῆς. Φοβοῦμαι, ὅτι πολλοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην τοῦ ὀρθοδόξου ἐκείνου γραμματικοῦ. Ἐπεκράτησεν ἐπὶ μακρὸν παρά τισι λογίοις ἡ ἰδέα, ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐν ἔτει 146 π. Χ. κατακτῆσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Καλαβρούτοις τῷ 1821 τὰ χρονικὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν κατ' οὐσίαν ἀγγραφα καὶ ὅτι κατὰ ταῦτα ἡ χώρα αἴτη ἀπῆλαυσεν ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν αἰῶνας τῆς μορφῆς ἐκείνης τῆς εὐδαιμονίας τῆς συνισταμένης εἰς τὸ μὴ ἔχειν ἱστορίαν. Καὶ πρὸ μὲν πενήκοντα ἐτῶν ὑπῆρχεν ἴσως δικαίολογία τις τοιαύτης θεωρίας· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἔχουσι λίαν διαφόρως σήμερον. Τὰ μεγάλα κοιμητήρια τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, λέγω τὰρχεῖα τῆς Βενετίας, τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Πανόρμου καὶ τῆς Βαρκελώνος, ἀπέδωκαν τὸν νεκρὸν αὐτῶν. Νῦν γινώσκομεν ἐνιαυτὸν μετ' ἐνιαυτόν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σχεδὸν μῆνα μετὰ μῆνα τὰς περιπετείας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν Φράγκων δυναστῶν καὶ πᾶν ὅ τι ἀπαιτεῖται σήμερον εἶνε νὰ ἐμφυσησῶμεν ζωὴν εἰς τὰ ξηρὰ ὅστ' αὐτῶν κεκοιμημένων καὶ ἀναβιβάσωμεν εἰς τὴν σκηνὴν μετὰ σαρκῶν καὶ αἵματος τὸ γραφικὸν ἐκεῖνο καὶ ποικιλόμορφον στίφος Βουργουνδίων, Φλαμανδῶν καὶ Λογγοβάρδων εὐπατριδῶν, Γερμανῶν ἱπποτῶν, τραχέων τυχοδιωκτῶν στρατιωτῶν τῆς Καταλωνίας καὶ τῆς Ναβάρρας, Φλωρεντίνων τραπεζιτῶν, Νεαπολιτῶν αὐλικῶν, πο-

1. Διάλεξις γενομένη τῇ 10 Ἰανουαρίου ἐν τῇ ἀγγλικῇ καὶ ἀμερικανικῇ ἀρχαιολογικῇ ἐταιρείᾳ τῆς Ρώμης καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ Journal of the British and American Archaeological Society of Rome Τόμ. Γ', 1906 σ. 399 κ. ε.

λυμηγάνων Βενετῶν καὶ Γενονησίων μεγαλεμπόρων καὶ τέλος οὐχ ἦττον τὸν ὄμιλον ὑψιγενέθλων δεσποινῶν, καταγομένων ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων οἴκων τῆς Γαλλίας, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων καὶ τῶν Ἑλλήνων δουλοπαροίκων τὰ πρόσωπα τοῦ ῥωμανικοῦ δράματος οἷ θεάτρον ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλάς ἐπὶ διακόσια πενήκοντα ἔτη.

Ἡ ἱστορία τῆς φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος ἀρχεται ἀπὸ τῆς τετάρτης σταυροφορίας. Δὲν ἔχω ἀνάγκη νάνακεφαλαιώσω τὴν πολλακίς περιγραφεῖσαν διήγησιν τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης ἐκστρατείας, ἣτις ἐπέδρασεν αἰῶνας ὄλους ἐπὶ τὴν τύχην τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἱστορίαν ἢν βάσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος "Απαντες γινώσκομεν ἐκ τῶν ζωγραφιῶν τοῦ ἐν Βενετία δογικοῦ παλατίου πῶς ἐξεκίνησαν οἱ σταυροφόροι ἐμπορούμενοι τοῦ ἀξιεπαίνου σκοποῦ τῆς ἀπὸ τῶν ἀπίστων ἀπελευθερώσεως τοῦ Παναγίου Τάφου, πῶς δ' ἐξέκλιναν εἰς τὸ εὐκολώτερον καὶ ἐπικερδέστερον ἔργον τῆς ἀνατροπῆς τοῦ ἀρχαιοτάτου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κρατῶν καὶ πῶς ἐκάθισαν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀπάντων τῶν καισάρων τὸν κόμιστα τῆς Φλάνδρας Βαλδουῖνον ὡς πρῶτον Λατῖνὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Ἕλληνες ἔφυγον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐκεῖ δ' ἐν Νικαίᾳ, τῇ πόλει τῆς πολυθρυσλήτου συνόδου, καὶ ἐν Τραπεζοῦντι παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἴδρυσαν δύο αὐτοκρατορίας, ὧν ἡ δευτέρα διετηρήθη ἐπὶ διακόσια πενήκοντα ἔτη καὶ ὑπερέκεινα.

"Ὅτε δὲ οἱ σταυροφόροι καὶ οἱ Βενετοὶ αὐτῶν σύμμαχοι κατέστρωσαν τὴν συνθήκην τῆς ἐν ἀλλήλοις διανομῆς τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, δὲν ἠξίωσαν προσοχῆς τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνοτήτων ἢ τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ, οὗ ἡ τύχη ἐξηραῖτο ἀπὸ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τέταρτον τῶν βυζαντιακῶν κτήσεων, συνιστάμενον ἐκ τῆς πρωτεύουσας, τῶν περικειμένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας καὶ ἰκανῶν νήσων, ἐξεκρίθη ὅπως ἀποτελεσθῆ ἡ νέα λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ῥωμανίας. Τὰ δὲ λοιπὰ τρία τέταρτα διηρέθησαν τότε εἰς ἴσα μερίδια μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας καὶ τῶν σταυροφόρων, ὧν ἀρχηγὸς ἦτο Βονιφάτιος ὁ μαρκίων τοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ Μομφερράτου, ὁ ἀνάξηλος τοῦ Βαλδουῖνου ὡς μνηστήρ τοῦ θρόνου τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν προωρίζοντο ὡς μερίδιον αὐτοῦ αἱ ἑλληνικαὶ ἐπαρχίαι τῆς

Ἀσίας καὶ ἡ Κρήτη, ἀλλὰ προετίμησε ν' ἀποκτήσῃ συμπαγῆ ἐδαφικὴν ἔκτασιν πλησιεστέραν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα καὶ τὴν γενέτειραν τῆς συζύγου Οὐγγαρίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπώλησε τὴν Κρήτην εἰς τοὺς Βενετούς, καὶ ἐγκατεστάθη ὡς βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἔχων τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἣτις δὲν εἶχεν ἀκόμη κατακτηθῆ. Οἱ δὲ Βενετοί, ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς μεγάλης αὐτῶν ἐμπορικῆς πείρας, ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς ἅπαντας τοὺς ἀρίστους λιμένας, τὰς νῆσους καὶ τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀποδεικνύεται δ' ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ γνῶσις τῆς γεωγραφίας δύναται ἐνίοτε ν' ἀποβῆ ὠφέλιμος εἰς τοὺς πολιτενομένους.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1204 ὁ Βονιφάτιος ἐξεκίνησεν, ἵνα κυριεύσῃ τὰς ἑλληνικὰς αὐτοῦ κτήσεις. Ὁ βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἀνῆκεν εἰς οἶκον μὴ ὄντα ξένον τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἑλληνοσ αυτοκράτορος Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ· ἄλλος ἀδελφὸς καὶ εἰς ἀνεμὸς ὑπῆρξαν βασιλεῖς τῶν Ἱεροσολύμων, ἡ δὲ κενὴ αὕτη προσωνομία περιῆλθεν ἐξ αὐτῶν ὁμοῦ μετὰ τῆς μαρκωνείας τοῦ Μομφερράτου εἰς τὴν νῦν ἰταλικὴν δυναστείαν. Ὁ Βονιφάτιος, νυμφευθεὶς τὴν ἑλκυστικὴν χήραν τοῦ Ἑλληνοσ αυτοκράτορος Ἰσαακίου Β' Ἀγγελου, ἦτο συμπαθὴς εἰς τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες εἶχον συρρεύσει παμπληθεῖς πρὸς αὐτόν, ἱκανοὶ δ' αὐτῶν συνώδευσαν αὐτὸν κατὰ τὴν διὰ τῆς Ἑλλάδος πορείαν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ νόθος Μιχαὴλ Ἀγγελος, περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν κατόπιν ὡς ἰδρυτοῦ νέας δυναστείας. Συνεστράτευσε δὲ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ποικίλος ὄμιλος σταυροφόρων, ἐπιδιωκόντων τιμᾶρια, ἄνδρες παντοίων ἐθνῶν, Λογγοβάρδοι, Φλαμανδοί, Γάλλοι καὶ Γερμανοί. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίττης, ἕγγονος τοῦ κόμιστος τῆς Καμπανίας, ὁ Ὄθων Δελαρός, υἱὸς Βουργουνδίου εὐπατρίδου, ὁ Ἰάκωβος ἁ' Avesnes, υἱὸς Φλαμανδοῦ σταυροφόρου, ὅστις εἶχε συμμετάσχει τῆς πολιορκίας τῆς Πτολεμαίδος καὶ οἱ δύο αὐτοῦ ἀνεψιοί, Ἰάκωβος καὶ Νικόλαος Σαιντομέρ, ὁ Βερθόλδος Κατσενελλεμπόγεν, μαχητὴς ἐκ τῶν παραρρηνίων χωρῶν, ὅστις εἶχε δώσει τὸ σύνθημα τῆς πυρπολήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ μαρκίων Γουίδων Παλλαβιτοίνης, ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν εὐπατρίδου καταγομένου ἐκ τῶν περιχώρων τῆς Πάρμας, ὅστις εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ οἱ-κοὶ ὁ τυχῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐγκαλέσῃ αὐτὸν εἰς τὰ δικαστήρια, ὁ

Θωμᾶς Στρομογκοῦρ καὶ ὁ Οὐκρωναῖος Ῥαβανὸς Λαλλεκάιτσερος, ἀδελφὸς τοῦ ἐξουσιαστοῦ (podestà) Ῥεάλδου, οὗ τὸ ὄνομα ἀναγράφεται μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τῆς ἐν Οὐκρῶνι Casa dei Mercanti. Ὡς δὲ τὴν σήμερον οἱ στρατηγοὶ συμπαραλαμβάνουσι μεθ' ἑαυτῶν ὄμιλον πολεμικῶν ἀνταποκριτῶν, ὅπως ἀναγράφωσι τοὺς ἄθλους αὐτῶν, οὕτω καὶ ὁ Βονιφάτιος συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ Rambaud de Vaqueiras, τρουβαδούρου ἐκ Προβιγκίας, ὅστις μετὰ ταῦτα ἐκαυχᾶτο ἐν τινὶ τῶν ἐμμέτρων ἐπιστολῶν, ἃς ἀπηύθυνεν εἰς τὸν προσιτάτην, ὅτι «εἶχε βοηθήσει αὐτὸν νὰ κατακτήσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν νῆσον τοῦ Πέλοπος καὶ τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν». Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, ὧν ἡγούμενος ὁ μαρκίων τοῦ Μομφερράτου ὠδεύσε διὰ τῆς περιλαλήτου κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, τραπείς τὴν ὁδόν, ἣν εἶχον ἀκολουθήσει πρότερον πολλαὶ ἄλλαι στρατιαὶ καὶ εἰσήλασεν εἰς τὴν μεγάλην καὶ εὐφορον πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας.

Ἐν ᾧ δ' οἱ σταυροφόροι διέρχονται τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, ἃς ἀπευθύνωμεν μίαν στιγμὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν ἐρώτησιν τίνας ἦσαν αἱ φυλαὶ αἱ κατοικοῦσαι τὴν χώραν, εἰς ἣν εἰσήρχοντο καὶ ὁποία ἡ κατάστασις αὐτῆς. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε σπουδαῖον, ἐπειδὴ ἡ εἰς αὐτὸ ἀπάντησις καθιστάνει δυνατὴν εἰς ἡμᾶς τὴν κατανόησιν τοῦ πῶς σῶμα μικρὸν Φράγκων κατέκτησε σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως σχεδὸν τὴν ὅλην Ἑλλάδα. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν κατοίκων ἦσαν βεβαίως Ἕλληνες, ἐπειδὴ, ἐξαιρουμένων ὀλίγων μόνον προπαγανδιστῶν, οὐδεὶς πιστεύει σήμερον τὴν θεωρίαν τὴν εὐθαρσῶς ὑποστηρικθειῶσαν ὑπὸ τοῦ Φαλμεράγερ πρὸ ἑνενήκοντα ἐτῶν, καθ' ἣν οὐδὲ σταγῶν ἀρχαίου ἑλληνικοῦ αἵματος ὑπάρχει ἐν τῷ σημερινῷ ἔθνει, ἀλλὰ τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος οἰκεῖται ὑπὸ Σλάβων καὶ Ἀλβανῶν. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατακτήσεως τὰ σλαβικὰ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ, τὰ λείψανα τῶν σλαβικῶν κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ἐποικίσεως, περιωρίζοντο εἰς τὰ ὄρεινὰ ἐρύματα τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Λακωνικῆς, ὅπου ὁ Ταύγετος ἐγινώσκετο ὡς τὸ «ὄρος τῶν Σλάβων». Ἡ θαυμασία δύναμις ἣν ἔχει ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ τοῦ ἀπορροφᾶν καὶ ἐξελληνίζει ξένα ἔθνη, ἣτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν Ἀμερικανῶν τῆς σήμερον, εἶχε προφυλάξει τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοῦ νὰ γείνη σλαβικὸν κράτος, οἷονεῖ τις μεσημβρινὴ Σερβία ἢ Βουλγαρία, καίτοι σλαβικὰ ὀνόματα οἷα τὸ Χαρβάτη πλησίον τῶν Μυ-

κινητῶν καὶ τὸ Σκλαβοχώρι διασώζουσιν ἔτι τὴν ἀνάμνησιν τῶν σλαβικῶν ἐγκαθιδρύσεων. Οἱ δὲ Ἄλβανοι δὲν εἶχον ἀκόμη κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εἰσελθεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἂν δὲ εἶχε συμβῆ τοῦτο, ἡ κατάκτησις θὰ ἦτο πιθανῶς πολὺ ὀλιγότερον εἴκολος. Πλὴν δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σλάβων ὑπῆρχον καὶ Βλάχοι ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐπεκτεινόμενοι πρὸς νότον μέχρι καὶ τῆς Λαμίας, ἐξ ὧν εἶχε δοθῆ εἰς τὴν ὕλην χώραν ἐκείνην τὸ ὄνομα Μεγαλοβλαχία, οὗ βλέπομεν γινομένην χρῆσιν παρὰ τῷ Βυζαντινῷ ἱστορικῷ Νικήτᾳ τῷ Χωνιάτῃ. Ὅτι δὲ οἱ Βλάχοι εἶνε καταγωγῆς ρωμαϊκῆς δὲν ὑπόκειται εἰς ἀμφιβολίαν. Τὴν σήμερον οἱ Ῥωμαῖοι ἀξιούσιν αὐτοὺς ὡς συγγενεῖς, καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι οἱ καλούμενοι οἴτως ἄτε μὴ δυνάμενοι νὰ προσφέρωσιν ῥηθῶς τὸ chipch τὸ σημαῖνον τὸ πέντε ἀποτελοῦσιν ἔν τῶν ἀκανθωδεστάτων προβλημάτων τῆς σύγχρονου διπλωματίας. (1) Ἰουδαῖος περιηγητὴς Βενιαμὴν ὁ ἐκ τῆς ἰσπανικῆς Τουδέλης, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα τεσσαράκοντα περίπου ἔτη πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατακτῆσεως, συνεπέρανε ἐκ τῶν ἰουδαϊκῶν αὐτῶν ὀνομάτων καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐκάλουν τοὺς Ἰουδαίους «ἀδελφοὺς» ὅτι ἐσυγγένευον μετὰ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ φυλῆς. Ἀλλ' ἐδείκνυον ὅμως τὴν «ἀδελφικὴν» αὐτῶν ἐκείνην ἀγάπην ἀπλῶς ληστεύοντες τοὺς Ἰσραηλίτας, ἄλλως συλληστεύοντες καὶ φρονεύοντες μετ' αὐτῶν τοὺς Ἕλληνας.

Ἐν τοῖς νοτιανατολικοῖς τῆς Πελοποννήσου εὐρίσκοντο οἱ μυστηριώδεις Τσάκωνες, φυλὴ ὑφισταμένη σήμερον μόνον ἐν Λεωνιδίῳ καὶ τοῖς περικειμένοις χωρίοις, ἀλλ' ἦτις τότε κατελάμβανε εὐρυτέρας ἐκτάσεις. Διαφέρουσι δ' αἱ γνῶμαι περὶ καταγωγῆς τῆς φυλῆς ταύτης, ἦτις καὶ σήμερον διασώζει διάλεκτον ὅλως διάφορον τῶν ὀμιλουμένων ὅπουδήποτε ἀλλαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ καλουμένης βαρβάρου ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ σατυρικοῦ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος Μάζαρι. Ἀλλ' ὁ ἐν Ἀθήναις κ. Δέφνερ, ὁ εἰδικώτερον παντὸς ἄλλου μελετήσας τὴν διάλεκτον ταύτην, ἧς καὶ γραμματικὴν συνέταξε, θεωρεῖ τοὺς Τσάκωνας ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Λακῶνων ὧν τὸ ὄνομα ὑπολαμβάνει διαφθορὰν ἐκ τῶν λέξεων εἰς τοὺς Λάκωνας, καὶ τὴν διάλεκτον αὐτῶν ὀνομάζει νεοδωρικὴν.

[Διεσκεδασμένοι δὲ πᾶσι, ἀπανταχοῦ ὕπου ἠδύνατο νὰ κερδηθῆ δι' ἐμπορίας χρῆμα, ὑπῆρχον παροικίαι Ἰουδαίων. Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης εὗρε τὸν μέγιστον ἰουδαϊκὸν πληθυσμὸν ἐν Θήβαις, ὅπου

κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ ὑπῆρχον «τὰ ἐπιφανέστατα τῶν καθ' ἑπισησαν τὴν Ἑλλάδα μεταξουργεῖα καὶ ὑφαντήρια πορφυρέων ἐνδυμάτων». Μεταξὺ δὲ τῶν δισχιλίων Ἰουδαίων κατοίκων τῆς ἀρχαίας ἐκείνης πόλεως, ἕξ ἧς, μεσοῦντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὁ Σικελὸς ναύαρχος Γεώργιος ὁ Ἀντιοχεὺς εἶχεν ἀπαγάγει λίφυρα ἀρκέσαντα ὅπως ἐκ τοῦ μεριδίου αὐτοῦ κτισθῶσιν ἐν Πανόρμῳ ἡ Ἐκκλησία Μαρτοράνα καὶ ἡ Γέφυρα τοῦ ναυάρχου, ἣτις καὶ νῦν φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς λόγιοι διατρίβοντες περὶ τὰ ταλμουδικὰ γράμματα. Περιεργὸν δὲ εἶνε, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις, καθ' ἃς ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα ὁ ἀξιόλογος ἐκεῖνος Ἰαββίνος, εὐρίσκομεν μνεῖαν παροικίας Ἰουδαίων γεωργῶν ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ, παρὰδειγμὰ ἀγροτικοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, οὗ παρὰλληλον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἶδον πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης]

Ἡ κυριαρχία τῶν Φράγκων ἐφάνη πάντως εἰς πολλοὺς Ἕλληνας ἀσπασία ἀνακούφισις ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς πιέσεως τῆς βυζαντινῆς διοικήσεως. Τὴν Ἑλλάδα κατέθλιβον ἐν ᾧ χρόνῳ ἔγεινεν ἡ κατάκτησις τρία τρομερὰ δεινὰ, οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων, οἱ πειραταὶ καὶ οἱ ἐπιχώριοι τύραννοι. Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις οὐδόλως ἔμερίμνα περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλ' ἐσπατάλα τὸ χρῆμα ἐκεῖνο, ὅπερ ὄφειλε νὰ δαπανᾷται χάριν τῆς ὀχυρώσεως τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἄσωτον καὶ κομπαστικὴν ἐπίδειξιν τῆς βασιλευούσης. Βυζαντινοὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, στελλόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐθεώρουν τὴν κλασικὴν ταύτην χώραν κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Νικήτα Χωνιάτου κατωτικὸν ἀτερπῆ τόπον ἐξορίας. Τὰ δύο ἑλληνικὰ θέματα διωκοῦντο ὑπὸ π ρ α ῖ τ ω ρ ο ς, π ρ ω τ ο π ρ α ῖ τ ω ρ ο ς ἢ σ τ ρ α τ η γ ο ῦ, ἐδρευόντος ἐν Θήβαις.

Ἐχομεν σωζομένην ἐκ τοῦ καλάμου τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ τελευταίου πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν μητροπολίτου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιώτου ζωηρὰν εἰκόνα τῶν πιέσεων τῶν τοιούτων ἀνδρῶν. Καὶ θεωρητικῶς μὲν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο κοινότης ἀπολαύουσα ἰδίων προνομίων. Αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον ἀπηγόρευεν εἰς τὸν πραιτώρα νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν πόλιν συνοδευόμενος ὑπὸ ἐνόπλων, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπαλλάσσωνται τῆς ἐνοχλίσεως καὶ τῶν δαπανῶν τῆς ἐν τῇ πόλει σταθμεύσεως στρατιωτῶν. Ἡ δὲ κανονικὴ εἰσρορὰ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον περιορίζετο εἰς ἕγγειον φόρον,

καὶ συνειθίζετο ἡ ἀποστολὴ χρυσοῦ στεφάνου προσφερομένου εἰς νέον αὐτοκράτορα κατὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ προνόμια ἐκεῖνα δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν. Ὁ μητροπολίτης, παραπονεῖται μετ' ἀγανακτήσεως, ὅτι ὁ πραιτωρ ἐπὶ τῇ προφάσει προσκυνήσεως τῆς Παναγίας Ἀθηνιωτίσσης, ὡς ἐκαλεῖτο τότε ὁ Παρθενών, ἐπεσκέπτετο τὴν πόλιν μετὰ μεγάλης ἀκολουθίας. Ὁλοφύρεται, ὅτι τις τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐκείνων διοικητῶν καταδουλοῦται τὴν πόλιν **Ξέρξου βαρβαρικώτερον**¹ καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ φύλλα τῶν δένδρων ἀπηριθμοῦντο, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τῶν ἀτυχῶν Ἀθηναίων. Ἡ πραιτωρεία ἀρχὴ λέγει, δίκην ἄλλης Μηδείας, διασπειράσης φάρμακα κατὰ τὴν διὰ τῆς Θεσσαλίας φυγὴν, κατέχευε τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς τοῦ Πέλοπος, πᾶσαν ἀδικίαν ὡς περτινὰ δηλητήρια.² Ἡ ἀρχαιοπρεπὴς αὕτη παρομοίωσις δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξε συνήθεια τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως μὴ παρέχεται μισθὸς εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν θεμάτων, ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν διατηρῆται ἀφ' ἑαυτῆς, ἣν συνήθειαν ἀκολουθεῖ καὶ σήμερον ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις. Εἰσέπραττε δὲ τὸ Βυζάντιον καὶ χρήματα πρὸς ναυπήγησιν πλοίων κυρίως χάριν καταστολῆς τῆς πειρατείας, ἀλλὰ μᾶλλον χάριν τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ βαλαντίου. Ὁμοίον ἔθος ἤγαγεν εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ θρόνου καὶ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Καρόλου Α' [1625-49].

Ἡ πειρατεία ἦτο καὶ τότε, ὡς καὶ ἄλλοτε πολλάκις, ἡ πληγὴ τῶν νήσων καὶ τῶν πολυόρων παραλίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ χρονικοῦ τοῦ ἀποδιδομένου εἰς τὸν ἐκ τοῦ Peterborough Βενέδικτον, ὅπερ παρέχει γραφικὴν εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος, οἷα ἦτο τῷ 1191, μανθάνομεν, ὅτι πολλαὶ τῶν νήσων ἦσαν ἀκατοίκητοι ἕνεκα τοῦ ἀπὸ τῶν πειρατῶν φόβου καὶ ὅτι ἄλλα ἦσαν περιζήτητα κρησφύγετ' αὐτῶν. Ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ἰθάκη, ἣτις τότε παρουσιάζετα ὑπὸ τὸ μεσαιωνικὸν αὐτῆς ὄνομα Val di Compage, οὐ πρώτη χρῆσις γίνεται καθ' ὅσον γινώσκω παρὰ τῷ Γεννηνησίῳ ἱστορικῷ Uoffago κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἐτύγγανον

1. *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωριάτου. Τὰ σωζόμενα ἐκδ. Σπουρ. Π. Δάμπρου. Ἐν Ἀθήναις 1880 Τόμ. Β' σ. 103, 17.*

2. Αὐτόθι Τόμ. Α' σ. 177, 26 κ. ε.

ἰδιαζούσης δυσφημίας, καὶ παρόλομος ἦτο ὁ ναυτίλος ὁ θαρρῶν· ναὶ ἐκτεθῆ εἰς τὸν κίνδυνον ὕπως διαπλεύσῃ τὸν μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων νήσων πορθιόν. Ἐγγὺς δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἡ νῆσος Σαλαμῖς καὶ ἡ Λίγυρα ἦσαν ὀρηκτῆριον πειρατῶν, βλαπτόντων τὰ κτήματα τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τραυματισάντων θανάσιμος τὸν ἀνεπιόν τοῦ μητροπολίτου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιδιωκομένη ἰερατεία τῆς πειρατείας ἦτο σχεδὸν χειροτέρα τοῦ δεινοῦ ἐκείνου. Καὶ οὐκ ἀλόγως ὁ περίροθος μητροπολίτης ἔγραψεν, ἐπιστέλλων πρὸς τὸν ναύαρχον [Στρατηφόν], ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ θάλασσα, πρὸς ἣν γειτονεύοντες οἱ Ἀθηναῖοι ἠὲ δαιμόνιον πρότερον, εἶχε περιστῆ εἰς πανωλεθρίον αὐτῶν¹.

Πλὴν δὲ τῶν Βυζαντινῶν δημοσίων λειτουργῶν καὶ τῶν πειρατῶν οἱ Ἕλληνες εἶχον καὶ τρίτον εἶδος βασανιστῶν, τοὺς ἰθαγενεῖς τυραννοὺς, ὧν αἱ ἔριδες προεζύλουν τὰς διαμάχας τῶν πόλεων ἐναντίον ἀλλήλων καὶ διήρουν τὰς κοινότητας εἰς φατρίας ἀντιζήλους. Καὶ ἐκεῖ ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἐπὶ ψιλῶ ἀνόματι κυρίαρχος τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν εἶχον ἐπιχώριοι ἄρχοντες, οἵτινες εἶχον ἀνανεώσει κατὰ τὰς παραιωνίας τῆς φραγγοκρατίας τὰς μικρὰς τυραννίδας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, οἵτινες ἐμιμήθησαν καὶ εἰσήγαγον τὰ ἔθιμα τοῦ ἱπποτισμοῦ τῆς Ἑσπερίας, ὁ τιμαριωτισμὸς εἶχεν ἤδη εὐρέως διαδοθῆ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς τετάρτης σταυροφορίας ἐπιχώριοι οἰκογένεια κατεῖχον μεγάλας ἐδαφικὰς ἐκτάσεις, αἷς διώκουν σχεδὸν δίκην ἀνεξαρτήτων ἡγεμόνων. Πάντων δὲ τούτων τῶν ἀρχόντων, καθ' ἃ ἐκαλοῦντο, ἰσχυρότατος ἦτο ὁ Λέων Σγουρός, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα ὡς αὐθέντης τῆς Ναυπλίας, ὅστις εἶχε ἐπεκτείνει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἱππόβοτον Ἄργος καὶ εἶχε καταλάβει τὸ ἄστυ τῆς Κορίνθου καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον, μεγαλαίχως προσλαβὼν τὴν βυζαντιακὴν προσωνυμίαν [πανυπερσεβάστου] καὶ ἐκλέξας προστάτην αὐτοῦ τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Στρατηλάτην, [οὗ τὴν εἰκόνα ἔφερον ἡ σφραγὶς αὐτοῦ]. Τὰ ἦθη τῶν ἐπιχωρίων ἐκείνων ἀρχόντων δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον ἄγρια τῶν τῶν ἑσπερίων βαρῶν τῶν αὐτῶν χρόνων. Οὕτως ὁ Σγουρός ἐκάλεσέ ποτε εἰς δεῖπνον τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Κορίνθου, καὶ ἔπειτα ἐξώρυξε τοὺς

1. [Ἐνθ' ἀ'. Τόμ. Β' σ. 93, 1].

ὄφθαλμοὺς τοῦ ὁμοτραπέζου καὶ κατεκρήμνισεν αὐτὸν κατὰ τῶν βράχων τοῦ Ἀκροκορινθίου Ὁ σύγχρονος ἱστορικός Νικήτας εἶχεν ἐξεικονίσει διὰ ζοφερωτάτων χρωμάτων τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων, οὓς θεωρεῖ ὡς τοὺς κυριώτατα ὑπευθύνους τῶν κακῶν ἅτινα ὑπέστη ἡ χώρα. Ποιεῖται δὲ περὶ αὐτῶν λόγον ὡς «διακαιομένων ὑπὸ φιλοδοξίας ἐναντίον τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ὡς δούλων διαφθαρέντων ὑπὸ ἀσωτείας καὶ καταπησάντων ἑαυτοὺς τυράννους, ἀντὶ τὰ πολεμήσωσιν ἐναντίον τῶν Λατίνων».

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ καὶ ἱστορικός Ἰωάννης Καντακουζηνὸς παρέχει τὸν αὐτὸν περίπου χαρακτηρισμὸν τῶν ἀπογόνων αὐτῶν μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα.

Οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ὁ Βονιφάτιος καὶ ἡ στρατιὰ αὐτοῦ ἐξῆλθον ἐκ τῆς κοιλάδος τῶν Ἰεμπῶν καὶ ὤδευσαν διὰ τοῦ θεσσαλικοῦ πεδίου εἰς τὴν Λάρισαν. Τὴν πόλιν ταύτην παρεχώρησεν ὁ μαρκίων εἰς τινὰ Λογγοβάρδον εὐπατρίδην, ὅστις ἔκτοτε ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ τιμαρίου αὐτοῦ ἐπωνομάζετο Γουλιέλμος ὁ Λαρισαῖος (de Larsa). Τὸ Βελεστῖνον, ἐπέχον τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φερῶν, ἡ σκηνὴ τοῦ θρύλου τοῦ Ἀδμήτου καὶ τῆς Ἀλκήστιδος καὶ ἡ κονίστρα τῆς νέας μάχης τοῦ 1107, περιῆλθεν εἰς τὸν κληρὸν τοῦ Βερθόλδου Κατσενελλενβόγεν, οὗ τὸ ὄνομα βεβαίως θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐκφωνήσωσιν οἱ Θεσσαλοὶ αὐτοῦ ὑπήκοοι. Ἡ στρατιὰ κατόπιν ἐτράπη τὴν συνήθη ὁδὸν διὰ τῶν Φαρσάλων καὶ τοῦ Δομοκοῦ, ὧν τὰ ὀνόματα εἶνε γνωστὰ ἔκ τε τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας πολεμικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατέβη εἰς τὴν Λαμίαν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τοῦ πεδίου τῆς Τραχίνος εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὅπου ἔνήμενεν αὐτὴν ὁ Σγουρός. Ἀλλ' αἱ ἀναμνήσεις τοῦ Λεωνίδου δὲν ἐφρονημάτισαν τὸν ἄρχοντα τῆς Ναυπλίας, ὥστε νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ. Ὁ Χωνιάτης διηγεῖται εἰς ἡμᾶς ὅτι καὶ αὕτη ἡ ἀπλή θέα τῶν Λατίνων σιδηροφράκτων ἵπποτῶν ἤρκεσε νὰ τρέψη αὐτὸν εἰς φυγὴν πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενον ὄχυρον Ἀκροκόρινθον καὶ ἀφήσῃ ἀνυπεράσπιστον τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν. Συνιδὼν δὲ ὁ Βονιφάτιος τὴν ὄχυρότητ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ αἱ Θερμοπύλαι ἦσαν πάντως πολὺ στενώτεραι τότε ἢ νῦν, ἀπεφάσισε νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτὰς μονίμως ἐναντίον ἐπιθέσεων. Διὸ παρεχώρησεν εἰς τὸν μαρκίωνα Γουίδωνα Παλλαβιτσίνην, ὅστις ἔφερε παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ παρωνύμιον Μαρκεζόπουλος, τιμάριον τῆς Βοδονίτζης.

ἦτις ἐδέσποζε τοῦ ἐτέρου ἄκρου τοῦ στενοῦ. Οὕτως ἰδρύθη ἡ περίφημος μαρκιωνεία τῆς Βοδονίτζης, ἣτις ἦτο προορισμένη νὰ δράσῃ ἐπιφανῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος καὶ μετὰ συνεχῆ ὑπαρξίν δύο αἰώνων καὶ ὑπερέκεινα ὡς φύλαξ τῶν βορείων ἄκρων ἐγκατέλιπε μνημόσυνον τοῦ πεσόντος αὐτῆς μεγαλείου ἐν τοῖς ἔρειπίοις τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ναΐσκου τῶν προγενεστέρων αὐτῆς δυναστῶν, ὧν ἀπόγονοι εἶνε οἱ ἀποτελοῦντες τὸν ἐν Βενετίᾳ οἶκον Ζώρζη, ἀντιπροσωπευόμενον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, καθ' ἣ μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ κ. Ὁράτιος Βρονη, ὑπὸ τριάκοντα περίπου μελῶν.

Τραπεῖς δ' ὁ Βονιφάτιος τὴν σημερινὴν ἀπὸ Λαμίας εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ἱμαξιτὴν ὁδὸν ἐγκατέστησε νέον ἀμυντικὸν σταθμὸν ἐν τῷ στενῷ τῆς Γραβιάς, τῷ θρουληθέντι μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐν τῷ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνι, παρεχώρησε δὲ αὐτὸν ὡς τιμᾶριον, εἰς τοὺς δύο ἀδελφοὺς Ἰάκωβον καὶ Νικόλαον Σαιντομέρ. Ἐπειτα δ' ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ Παρνασσοῦ ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρχαίας Ἀμφίσης ἴδρυσεν τὴν περιώνυμον βαρωνείαν τῶν Σαλώνων, ἣτις διήρκεσε σχεδὸν ἑφ' ὅσον καὶ ἡ μαρκιωνεία τῆς Βοδονίτζης. Ἐπὶ τῶν μονοῦ κυκλωπέων λίθων τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως τῆς Ἀμφίσης, ἅτινα εἶχε κατεδαφίσει πρὸ δεκαπέντε αἰῶνων Φίλιππος ὁ Μακεδών, ἔκτισεν ὁ Θωμᾶς Στρομογκοῦρ αὐτὸς τὸ φρούριον ἐκεῖνο, οὗ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἔρειπια, ἴσως τὰ ὠραιότατα φραγκικὰ λείψανα ἐν Ἑλλάδι, ἴστανται ἀκόμη, μεταξὺ τῶν σιτοφόρων ἀγρῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ὑπερκειμένου τῆς σημερινῆς πόλεως. Συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν τὸ ὄνομα τῶν Σαλώνων, ὅπερ φέρει καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ πόλις παρὰ τῷ λαῷ παρὰ τὰς συνήθεις ἐπισήμους ἐνεργείας πρὸς ἀνάστασιν τῶν ἀρχαίων τοπωνυμιῶν, προέρχεται ἐκ τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ δευτέρου τῆς πόλεως κτιστοῦ. Ὁ αὐθέντης τῶν Σαλώνων ἐπεξέτεινε μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μέχρι τοῦ λιμένος Γαλαξειδίου, καὶ ἡ βαρωνεία ἀπέβη οὕτω σπουδαία, ὥστε δύο τουλάχιστον βαρῶνοι ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στρομογκοῦρ ἐχάραξαν ἴδια νομίσματα σωζόμενα μέχρι τοῦ νῦν.

Κατόπιν δ' ὁ Βονιφάτιος εἰσῆλασεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ὁ λαός, χαίρων ἐπὶ τῇ ἀνακουφίσει ἐκ τῆς πίεσεως τοῦ Σγουροῦ, ὑπετάγη διὰ μᾶς. Αἱ Θῆβαι ἠνέφξαν μετὰ χαρᾶς τὰς πύλας, καὶ τότε οἱ ἐπιδρομεῖς ἐτράπησαν τὴν ἄγουσαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ μητροπολίτης Μιχαὴλ Ἀκομναῖτος ἐθεώρησεν ἀνωφελῆ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς

πόλεως, καὶ Φράγκος φύλαξ ἐστάθμευσε μετ' οὐ πολὺ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ σταυροφόροι δὲν ἠὺλαβήθησαν τὴν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου μεγάλην μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν. Τοὺς τυχοδιωκτικοὺς ἐκείνους στρατιώτας ἐλάχιστα συνεκίνουν τὰ κλέα τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἡ ἱερότης τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ὁ πλούσιος θησαυρὸς τῆς μητροπόλεως ἐλεηλατήθη, τὰ ἱερὰ σκεύη συνετήχθησαν, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου συγκροτηθεῖσα βιβλιοθήκη διεσπάσθη. Μὴ δυνάμενος δὲ νᾶνεχθῆ τὸ τοιοῦτο θέαμα ὁ Ἀκομνᾶτος ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν, ἐν ἣ εἶχε δράσει ἐπὶ μακρόν, καί, ἀφ' οὗ πρῶτον περιεπληρήθη ἐπὶ τινα χρόνον, ἐγκατεστάθη τέλος ἐν τῇ νήσῳ Κέῳ, ὅπουθεν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προσβλέπῃ τὰς ἀκτὰς τῆς πεφλημένης Ἀττικῆς.

Τὰς Θήβας μετὰ τῆς Βοιωτίας καὶ τὰς Ἀθήνας μετὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Μεγαρίδος παρέδωκεν ὁ βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἰς τὸν πιστὸν συμμαχητὴν Ὀθωνά Δελαρός, ὅστις εἶχε παράσχει εἰς αὐτὸν πολὺτιμον ὑπηρεσίαν, βοηθήσας αὐτόν, ὅπως λυθῆ σοβαρὰ διένεξις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βαλδουίνου, καὶ ὅστις ἀργότερον διεπραγματεύθη τὸν γάμον μεταξὺ τῆς θυγατρὸς τοῦ Βοιφιλαίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βοιφιλαίου. Οὕτω κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ μοναχοῦ χρονογράφου «Ὁ Ὀθων Δελαρός, υἱὸς Βουργουνδίου τινὸς εὐπατρίδου, ἐγινεν ὡς ἐκ θαύματος δοῦξ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων». Ἐσφάλλετο μόνον ὁ χρονογράφος ὡς πρὸς τὴν προσωνυμίαν, ἣν ἀπέδιδεν εἰς τὸν ὑπὸ τῆς τύχης εὐνοηθέντα Γάλλον, ὅστις οὕτως εἶχε γείνει διάδοχος τῶν ἐνδόξων ἡρώων καὶ σοφῶν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ δὴ ὁ Ὀθων ἐπωνόμαζεν ἑαυτὸν μετριοφρόνως ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις Sire d'Athènes ἢ Dominus Athenarum, τὴν δὲ προσωνυμίαν ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐμεγαλοποίησαν διὰ τοῦ Μέγας κῦρ, καὶ ὁ Δάντης, ὅστις εἶχε πιθανῶς ἀκούσει, ὅτι τοιαύτη εἶχεν ὑπάρξει ἡ προσωνυμία τοῦ πρώτου Φράγκου δυνάστου τῶν Ἀθηναίων ἀνήγαγεν αὐτὴν διὰ ποιητικοῦ ἀναχρονισμοῦ εἰς τὸν Πεισίστρατον. Ἡμῶν δ' αἰῶνα μετὰ τὴν κατάκτησιν ὁ ἀνεπιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ὀθωνος, ὁ Γουίδων Α', ἔλαβεν ἐπὶ τῇ αἰτίσει αὐτοῦ τὴν προσωνυμίαν δουκὸς παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΧ καὶ ὁ Σαικσπῆρος ἐν τῷ «Ὀνειρῷ θερινῆς νυκτὸς» (Midsummer Night's Dream) καὶ ὁ Chaucer ἐν τῷ «Μύθῳ τοῦ ἵπποτου» (The Knight's Tale) δι-

ὁμοίου ἀναχρονισμοῦ ἀπέδωκαν τὴν δουρικτὴν προσωμίαν τοῦ Δελαρός εἰς τὸν Θησέα, τὸν μυθικὸν κτίστην τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἐν μὲν συγχρόνοις οὐδεμία γίνεται μνεῖα οἷαςδὴποτε ἀντιστάσεως παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν αὐθέντην τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ μεταγενέστεροι Βενετοὶ συγγραφεῖς, παρορμώμενοι πιθανῶς ὑπὸ πατριωτικῶν ἐλατηρίων, διέδωκαν διήγησιν, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν πρεσβείαν, ὅπως προσφέρωσι τὴν πόλιν αὐτῶν εἰς τὴν Βενετίαν, ἀλλ' ὅτι τὸ σχέδιον αὐτῶν ἐματαιώθη «οὐκ ἄνευ χύσεως αἵματος παρὰ τῶν ἐκ Καμπανίας ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν αὐθέντην Δελαρός».

Γεννάτια δ' ὡς εἰκὸς ἢ ἐρώτησις ὁποῖα ἦτο ἢ ὕψις καὶ ἢ κατάστασις τῆς περιφημοτάτης τῶν πόλεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ὀθωνος, καὶ αἱ ὑγκώδεις συγγραφαὶ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρός, ὅστις ἦτο μητροπολίτης ἐν ἐκείνῳ τοῦ χρόνου, τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, αἵτινες ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις καθηγητοῦ Λάμπρου, ἐπιρρίπτουσι φῶς εἰς τὰς Ἀθήνας τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος. Καὶ μόναι μὲν ἀθηναϊκαὶ τέχναι ἦσαν ἡ σαπωνοποιία καὶ ἡ κατασκευὴ ὑάσων, ἦτοι μαλλίνων ὑφασμάτων¹, ἀλλὰ τὰ πλοῖα τοῦ Πειραιῶς συμμετεῖχον ἀκόμη τῆς ἐν τοῖς ὕδασι τῆς ἐρημικῆς νήσου Γυάρου ἀλείας πορφυρατικῶν κογχυλίων. Ὑπῆρχε δὲ ἀκόμη καὶ μικρὸν ἐμπόριον ἐν Πειραιεῖ, ἐπειδὴ βλέπομεν ὅτι ὁ Βυζαντινὸς ναύαρχος εὔρε σκάφη ἐν τῇ λιμένι αὐτοῦ.

Ἐφρουρεῖτο δὲ τότε ὁ λιμὴν ὑπὸ τοῦ πελωρίου ἐκείνου λιθίνου λέοντος τοῦ ἱσταμένου νῦν ἔξωθεν τοῦ Νεωρίου (Arsenale) τῆς Βενετίας, ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ μεσαιωνικὴ ὀνομασία τοῦ Πειραιῶς Porto Leone καὶ ἐφ' οὗ ὁ Ἀρόλδος Hardrada ὁ φονευθεὶς ἔπειτα ἐν Ἀγγλίᾳ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Stamford Bridge εἶχεν περιχαράξει τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸ δύο περίπου αἰῶνων. Δυνάμεθα δὲ καὶ νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς μνεῖας τῶν Ἀθηνῶν ἐν ταῖς μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἐμπορικαῖς συνθήκαις, ὅτι οἱ πολυμήχανοι Βενετοὶ προσεδόκων ὅπωςδὴποτε νὰ κερδήσωσι χρήματα ἐν τῇ πόλει. Ἀλλ' ἡ λεπτόγεως Ἀττικὴ ἦτο ἐπ' ἴσης ἄκαρπος ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις

1. Ὁ συγγραφεὺς λέγει «Weaning of monkisch habits» ἀλλ' ἴδε περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὑάσου παρὰ τῷ Ἀκομινάτῳ τόμ. Β. σ. 137 καὶ Γρηγοροβίου ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ μεταξρᾶσιν Σ Λάμπρου τόμ. Α' σ. 293 ὑπ. 3.]

τοῦ Θουκυδίδου, καὶ παρῆγε· μόνον ἔλαιον, μέλι καὶ οἶνον, εἰς ὃν ἀνεμιγνέτο ἰσχυρὸς ρητίνη, καὶ ἂ καὶ τὴν σήμερον διὸ ὁ Ἀχομιναῖος ἔγραψεν εἰς τινα φίλον, ὅτι ὁ οἶνος ἐκεῖνος διὰ τὸ ἔχ ε π ε υ κ ε ς ἐφαίνετο, ὅτι ἀπεθλβετο μᾶλλον ἐκ λιπαρῶν δάδων ἢ ἐκ βοτρυῶν. Ὁ θερισμὸς ἦτο πάντοτε ἰσχυρὸς καὶ κοιναὶ ἦσαν αἱ σιτοδεΐα. Καὶ αὐτὰ τὰ χρειωδέστατα δὲν ἠδύναντο νὰ εὐρεθῶσι πάντοτε. Ὁ Ἀχομιναῖος δὲν ἠδηνήθη νὰ εὕρῃ ἐν τῇ πόλει ἐπιδέξιον ἀμαξοπηγόν, καὶ ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτοῦ ἔνεκεν τῆς ἐλλείψεως χαλκῶν καὶ σιδηρομαγνῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ περὶ τῶν Ἀθηνῶν τὰς λέξεις τοῦ Ἱερραίου «ἐξέλειπε φουσητῆρ ἀπὸ πυρός»¹. Ἡ μετανάστευσις, ἣτις ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ἡ πληγὴ τῆς Ἑλλάδος, ἐξηκολούθει νὰ ποροροῦν τοὺς ἐρρωμένους ἀπόρους, οὕτω δὲ ὁ πληθυσμὸς εἶχε μεγάλως ἐλιττωθῆ, καὶ ἡ πόλις ἐκινδύνευε νὰ γείνη «σκυθικὴ ἐρημία», ὡς ἔλεγέ ποτε ὁ Ἀριστοφάνης.

Ἐξωτερικῶς δὲ τὸν ἐπισκεπτόμενον τὰς Ἀθήνας τῶν ἡμερῶν ἐκείνων κατέπλησσε πάντως ἡ φανερὰ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν λαμπρῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀνχηρᾶς ἀπόψεως τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως. Ὁ μὲν περίβολος τῶν τειχῶν ἦτο ἠρειπωμένος, αἱ δὲ οἰκίαι τῶν μεταναστευσάντων εἶχον κρημισθῆ, καὶ αἱ ὁδοί, δι' ὧν ποτ' ἐπορεύοντο οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος, ἦσαν νῦν ἔρημοι. Ἀλλ' ἡ χεῖρ τοῦ ἐπιδρομέως καὶ ὁ ὁδοὺς τοῦ χρόνου ἐν συνόλῳ εἶχον φανῆ μείλιχοι πρὸς τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Παρθενῶν, ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου μετατραπείς εἰς καθεδριχὸν ναὸν τῆς Παναγίας, ἦτο σχεδὸν ἐλάχιστα βεβλαμμένος ὡς εἰ εἶχε κτισθῆ μόλις ἀοτίως. Αἱ μετόπαι, τὰετώματα, ἡ ζωφόρος ἦσαν ἀκόμη ἀθικτα καὶ ἦσαν ἀκόμη τοιαῦτα, ὅτε μετὰ δύο αἰῶνας Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης, ὁ πρῶτος ἀρχαιοδίφης ὁ ἐπισκεφθεὶς ποτε τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, προέβη εἰς τὴν σχεδίασιν τοῦ διαγράμματος ἐκείνου τοῦ Παρθενῶνος, ὅπερ διασώζεται ἔτι ἐν Βερολίῳ, οὗ ἀντίγραφον ὑπὸ τοῦ Sangallo κατέχει ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ. Ἐπὶ τῶν τοίχων ὑπῆρχον αἱ τοιχογραφίαι, ὧν ἕκνη σώζονται μέχρι καὶ τῆς

1. *Μιχαὴλ Ἀχομιναίου* τὰ σωζόμενα ἐκδ. *Δάμπρου*. Τόμ. Β' σ. 25, 17 καὶ σ. 259.

¹1. [Ἱερ' 6, 29].

ἡ σήμερον, αἱ γραφεῖσαι κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου πρὸ δύο σχεδὸν αἰώνων.

Ἐπερθεὺς δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης, ὑπερίπτατο χορσὴ περιστεριά, παριστάνουσα τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διηνεκῶς αἰωρουμένη διὰ κινήσεως περιφορικῆς. Ἐπῆρχε δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἄσβεστος λυχνία, τροφομένη δι' ἑλαίαν αἰνίου, ἣτις προεκάλει τὸν θαυμασμὸν τῶν προσκυνητῶν. Οὕτω δ' εὐρέως ἦτο διαδεδομένη ἡ φήμη τῆς ἀθηναϊκῆς μητροπόλεως ὥστε οἱ μεγατῆρες τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τὴν συστηματικὴν ὑπ' αὐτῶν περιφρόνησιν τῶν ἐπερχομένων καὶ τὴν ἀπαρέσκεψιν πρὸς τὸ ἀποδημεῖν, ἤρχοντο εἰς πρόσκύνησιν Παναγίας τῆς Ἀθηναίωσης. Ἰὼν δὲ ἄλλων ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου κτιρίων ὁ ναὸς τῆς Ἀθηναῖς Νίκης τῆς ἄλλως λεγομένης Ἀπτέρου εἶχε μεταβληθῆ εἰς ναῖσκον, τὸ Ἐρέθθειον εἶχε γέιναι ἐκκλησίᾳ τοῦ Σωτήρος ἢ τῆς Παναγίας, καὶ τὰ Προπύλαια εἶχον μετατραπῆ πιθανῶς εἰς κατοικίαν τοῦ μητροπολίτου, ὅστις, καθ' ἃ γινώσκωμεν, ἠδρυνεν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ ὅλη δ' Ἀκρόπολις εἶχεν ἐπὶ αἰῶνας μεταβληθῆ εἰς φρούριον, τὸ μόνον ἔρυμα, ὅπερ εἶχον τότε αἱ Ἀθῆναι, ὅπερ ὑπῆρξε μὲν ἱκανῶς ὀχυρόν, ὥστε κεντιστῆ εἰς ἐπίθεσιν Ἑλληνος ἄρχοντος, οἷος ὁ Σγουρός, ἀλλ' ἀδυνατοῦν ἀποκρούσει στρατιὰν λατινικὴν. Ἦδη παράδοξοι θρύλοι καὶ γέα ὀνόματα εἶχον ἀρχίσει νὰ γεννῶνται περὶ τινὰ τῶν ἀρχαίων μνημείων. Οὕτω τὸ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους ἦτο ἤδη γνωστὸν παρὰ τῷ λαῷ ὡς «φανὸς τοῦ Δημοσθένους», ὡς ὀνομαζέτο συνήθως καὶ κατοπιν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὅτε μετεβλήθη εἰς μονὴν τῶν Καπουκίνων, χρησιμεύουσαν τῷ 1811 ὡς μελετητήριον τοῦ λόρδου Βύρωνος, ὅστις ἐκ τοῦ μέσου τῶν τοίχων αὐτοῦ ἐξετόξευσε [τὴν Κατάραν τῆς Ἀθηναῖς] τὸ πικρὸν αὐτοῦ ποίημα ἐναντίον τοῦ ἄρπαγος τῶν ἔλγινείων μαρμάρων. Ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος πολλαὶ τῶν ἀρχαίων τοπωνυμιῶν διετηροῦντο ἀκόμη ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ. Ὁ ἀρχαιομαθὴς μητροπολίτης ἔχαιρεν ὡς γνήσιος φίλος τῆς ἀρχαιότητος, ὅτι διέσωζον ἔτι τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἀρχαῖον ὄνομα, οὗ ἐγένετο χρῆσις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Περικλέους, ὁ Πειραιεὺς καὶ ὁ Ὑμηττός, ἡ Ἐλευσίς καὶ ὁ Μαραθῶν, ὁ Ἄρειος πάγος καὶ ἡ Καλλιρρόη ἢ Σαλαμὶς καὶ ἡ Αἶγινα, καίτοι ὁ μὲν Ἄρειος ἦτο πλεον ἀπλῶς ψιλὸς βράχος, τὸ δὲ μαραθῶνιον πεδῖον δὲν ἦτο σιτοφόρον καὶ ἡ Καλλιρρόη εἶχε παύσει ῥέουσα. Ἐν τούτοις δ' εἶχον

ἀρχίσει εἰσέρποντα καὶ νέα, ἀγροϊκα ὀνόματα. Οὕτως ἡ περὶ τῆς διανομῆς μεταξὺ τῶν σταυροφόρων συνθήκη τοῦ 1204 τὴν Σαλαμίνα ὀνομάζει Κούλουρην δι' ὀνόματος προελθόντος ἐκ τοῦ σχήματος τῆς νήσου καὶ ἔτι καὶ νῦν ἐπιχωριάζοντος ἐν Ἀττικῇ.

Περὶ δὲ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν ταπεινῶν ἠθέλομεν σχηματίσει γνώμην, ἃν ἐκρίνομεν μόνον ἐκ τῶν παραπόνων τοῦ γλαφυροῦ Βυζαντινοῦ λογίου, ὃν ἡ τύχη εἶχεν ἀναδείξει μητροπολίτην αὐτῶν. Ὁ Ἀκομινᾶτος εἶχεν ἴδει, ὅτι τὰ ρητορικά αὐτοῦ σχήματα καὶ κομψαὶ περίοδοι καὶ αἱ μνεῖαι ἀρχαίων χωρίων ὑπερέβαινον κατὰ πολὺ τὴν παιδείαν τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐρχομένων πρὸς ἀκρόασιν τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ καὶ οἵτινες ἐκεῖνου λαλοῦντος συνδιελέγοντο πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ μητροπόλει, καίτοι ἡ μητρόπολις αὕτη ἦτο ὁ Παρθενών. Ἐγραφε δέ, ὅτι ἡ μακρὰ διαμονὴ ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ἐκβαρβαρώσει αὐτόν. Καὶ ὅμως κατώρθωσε ναυξήσῃ τὴν συλλογὴν τῶν χειρογράφων αὐτοῦ ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ ἐπαρχιακῇ πόλει. Ἄλλ' ἔτι πλεόν, ἔχομεν τεκμήρια ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν περίοδον αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν πόλις σπουδῶν, εἰς ἣν Ἰβηρες ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Γεωργίας καὶ Ἄγγλοι ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἤρχοντο, ὅπως τύχωσιν ἐλευθερίας παιδεύσεως. Ὁ Ματθαῖος Paris ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Ἰωάννου Basingstoke, ἀρχιδιακόνου τῆς Λεικεστρίας (Leicester) ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Γ', ὡς συνειθίζοντος νὰ λέγῃ, ὅτι πᾶσαν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν ἦν ἐκέκτητο ἐχρεώσται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς νεαρᾶς θυγατρὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ νεαρὰ αὕτη κόρη ἠδύνατο νὰ προῖδη λοιμούς, θυέλλας, ἐκλείψεις καὶ σεισμούς. Παρὰ πεπαιδευμένων δ' Ἀθηναίων ὁ ἀρχιδιάκονος Ἰωάννης ἰσχυρίζετο ὅτι εἶχεν ἀκούσει ἱκανὰ πράγματα ὧν δὲν εἶχον γνῶσιν οἱ Λατῖνοι, εὔρε δ' ἐν τῇ πόλει τὰς διαθήκας τῶν δώδεκα πατριαρχῶν καὶ ἐκόμισεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς Ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς καὶ πολλὰ βιβλία, ἐν οἷς καὶ γραμματικὴν, χάριν αὐτοῦ συνταχθεῖσαν ἐν Ἀθήναις. Ὁ αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς μαρτυρεῖ καὶ ὅτι «Ἑλληνὲς τινες φιλόσοφοι», ὅπερ κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν ἔννοιαν σημαίνει μοναχοὺς, ἦλθον ἐξ Ἀθηνῶν κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον χρόνον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰωάννου καὶ συνεζήτησαν περὶ λεπτῶν θεολογικῶν ζητημάτων μετὰ ἱερέων Ἄγγλων. Μαρτυρεῖται δὲ καὶ ὅτι ὁ ἐκ Γεωργίας ποιητὴς Χότας Ρουσταβέλης καὶ ἄλλοι Ἰβηρες ποιηταὶ διέτριψαν ἱκανὰ ἔτη ἐν

Ἀθήναις ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατακτήσεως τῆς πόλεως· ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη στερεῖται μεγάλου κύρους, καθ' ἣ προφρόνως ἐγνώρισέ μοι ὁ ἐν Ὁξωνίῳ ἀνατολιστῆς κ. F C. Conybeare.

Ὁ Ὄθων Δελαρός ἐπέδειξε τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὸν εὐεργέτην, τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης, συνοδεύσας αὐτὸν κατὰ τινα ἐπίθειςιν ἐναντίον τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὀχυρῶν κτήσεων τοῦ Σγουροῦ. Οἱ φράγκοι ἐνίκησαν τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, καὶ ἐν ᾧ ὁ Ὄθων παρεκάθησε πολιορκῶν τὸν Ἀκροκόρινθον, ὁ Βονιφάτιος προέβη εἰς τὴν ἐπίθειςιν ἐναντίον τῆς Ναυπλίας. Ἐκεῖ δὲ συνηντήθη μετ' ἀνδρός, ὅστις ἦτο προωρισμένον νᾶποβῆ ὁ κατακτητῆς καὶ κυρίαρχος τῆς Πελοποννήσου.

Μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὁ Γοδοφρεῖδος Βιλλαρδουῖνος, ἀγεψιὸς τοῦ γλαφυροῦ χρονογράφου τῆς τετάρτης σταυροφορίας, εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀποδημίαν χάριν προσκυνήσεως τῆς Παλαιστίνης. Ἀφικόμενος δ' εἰς τὴν Συρίαν, ἤκουσε περὶ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων τῶν σταυροφόρων, καὶ ἀπεφάσισεν ἀμελλητὶ νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ πλοῖον αὐτοῦ παρεσύρθη ἐκ τῆς κατευθύνσεως αὐτοῦ ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας, καὶ ὁ Γοδοφρεῖδος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς μεσσημακῆς Μεθώνης. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1204, καθ' ὃν διέτριψεν ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἐκλήθη ὑπὸ ἐπιχωρίου τινὸς ἄρχοντος νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτοῦ ἐν τινὶ ὑποθέσει κατὰ τῶν κτήσεων τῶν γειτόνων Ἑλλήνων. Ὁ Βιλλαρδουῖνος οὐχὶ ἀπροθύμως ἔθηκε τὸ ξίφος αὐτοῦ εἰς τὴν διάθειςιν τοῦ Ἑλληνοσ προδότου, καὶ τὰ ὄπλα τῶν ἀφυσίκων ἐκείνων συμμάχων ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνας ἄρχων ἀπέθανε, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὢν πατριωτικώτερος ἢ συνετώτερος τοῦ πατρός, ἀπέστη τῆς ἐπικινδύνου συμμαχίας μετὰ τοῦ ἐπήλυδος Φράγκου. Ἀλλ' ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον ἀργά. Ὁ Βιλλαρδουῖνος εἶχεν ἀνακαλύψει τὸ ὀλέθριον ἀπόρητον, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἦσαν φυλὴ ἀπόλεμος, ἧς ἡ χώρα θὰ ἠδύνατο νὰ κυριευθῆ εὐκόλως ὑπὸ εὐτόλμου στίφους Λατίνων. Τὴν ὥραν ἐκείνην περιῆλθεν εἰς αὐτὸν τὸ ἄγγελμα, ὅτι ὁ Βονιφάτιος ἐπολιόρκει τὴν Ναυπλίαν. Ἐξεκίνησε λοιπὸν πάραυτα καὶ μετ' ἀποδημίαν ἕξ ἡμερῶν διὰ χώρας ἐχθρικής ἦλθε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ἐν τῷ στρατοπέδῳ εὗρε τὸν ἀρχαῖον φίλον καὶ συμ-

πολίτην Γουλιέλμον Σαμπλίτην, ὅστις ἦτο πρόθυμος νὰ βοηθήσῃ αὐτόν. Περιέγραψεν εἰς τὸν Σαμπλίτην τὸν πλοῦτον τῆς χώρας ἣτις ἐκαλεῖτο Μορέας. Τότε δὲ πρῶτον παρουσιάζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἀνεφέρετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἑλίδος καὶ ἐκεῖθεν ἐπεξετάθη εἰς τὴν ὅλην Πελοπόννησον, ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ ὄνομα Ἰταλία, δι' οὗ ἐκαλεῖτο ἀρχῆθεν μέρος τῆς Ἰταλίας, διεδόθη ὁμοίως εἰς τὸ σύνολον τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου. Ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐδήλωσεν, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ ὁμολογήσῃ πίστιν εἰς τὸν Σαμπλίτην ὡς κυρίαρχον ἐπ' ἀνταλλάγματι τῆς βοηθείας αὐτοῦ, καὶ ὁ Βονιφάτιος συνήνεσε μετὰ τινὰς δισταγμοὺς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν. Μεθ' ἑκατὸν ἵπποτῶν καὶ ὀλίγων ἐνόπλων οἱ δύο φίλοι ἐξώρμησαν ἐκ τοῦ προῦ τῆς Ναυπλίας στρατοπέδου, ἵνα κατακτήσωσι τὴν χερσόνησον.

Ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου παρωμοιώθη πρὸς τὴν τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τῶν Νορμανῶν. Καὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις μία καὶ μόνη ἐκ τοῦ συστάδην μάχη ἔκρινε τὴν τύχην τῆς χώρας· ἀλλ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ οἱ κατακτηταὶ δὲν συνανεκράθησαν μετὰ τῶν κατακτηθέντων, ὡς συνέβη ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ ἀνάλογος πρὸς τὴν παρὰ τῷ Hastings τῆς Ἀγγλίας μάχη τῆς Πελοποννήσου συνεκροτήθη ἐν τῷ ἔλαιῳ τῶν Κουνδούρων κατὰ τὰ βορειανατολικά τῆς Μεσσηνίας, καὶ ὁ μικρὸς φραγκικὸς στρατὸς ὁ ἐκ πεντακοσίων μέχρις ὀκτακοσίων ἀνδρῶν συνιστάμενος εὐκόλως ἐνίκησε τοὺς ὑπερμετρον αὐτοπεποίθησιν ἔχοντας Ἕλληνας, βοηθουμένους ὑπὸ τῶν Σλάβων τοῦ Ταυγέτου καὶ ἀνερχομένους ἐν ὄλῳ εἰς τετρακισχιλίους μέχρις ἑξακισχιλίων. Ἐπὶ τούτοις δὲ μία μετὰ τὴν ἄλλην περιέπεσον αἱ πόλεις εἰς τοὺς Φράγκους, οἵτινες ἐπέδειξαν πρὸς τοὺς ὑποταχθέντας τὴν εὐστοχίαν ἐκείνην, ἣν ἡμεῖς οἱ Ἀγγλοὶ πιστεύομεν ὡς οὔσαν ἐν τῶν κυρίων αἰτίων τῆς ἰδίας ἡμῶν ἐπιτυχίας ἐν τῇ σχέσει πρὸς ὑπηκόους φυλάς. Ἐπὶ τῷ ὄρφ εὐλαβοῦς συμπεριφορᾶς πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτῶν οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἀπρόθυμοι νὰ δεχθῶσι τοὺς Φράγκους ὡς κυρίους, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο οἱ κατακτηταί, οἵτινες δὲν ἦσαν περισσόθρησκοι, δὲν ἐφαίνοντο δύσκολοι. Περὶ τὸ ἔτος 1212 τὸ ὅλον τῆς χερσονήσου ἦτο φραγκικόν, ἐξαιρουμένης τῆς βραχώδους καὶ δυσπορθήτου Μονεμβασίας, ὅπου ἐκυμάτιζεν ἀκόμη ἡ ἑλληνικὴ σημαία, καὶ ἐν Μεθώνῃ καὶ Κορώνῃ τῆς Μεσσηνίας, ὅπου ἡ Βενετία εἶχεν ὑψώσει τὴν λεόντοφόρον σημαίαν τοῦ

Αγίου Μάρκου. Καὶ σήμερον μὲν εἶνε ἄσημοι αἱ δύο αὐτὰ πόλεις, ἀλλ' ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἦσαν πολύτιμοι διὰ τὸ βενετικὸν ἐμπόριον, καὶ ὑπάρχει πλήθος ἐγγράφων εἰς αὐτὰς ἀναφερομένων ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς Βενετίας. Ἄπασαι αἱ γαλέραι ἐστάθμευον ἐν τοῖς λιμέσιν αὐτῶν κατὰ τὸν πλοῦν πρὸς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Συρίαν. Προσκληθητὰ πλέοντες εἰς τὴν Ἁγίαν γῆν ἐξενίζοντο αὐτόθι ἐν τῷ ἑρμανικῷ οἴκῳ τῷ ἰδρυθέντι ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Γευτοῦ τῆς τάγματός, μέχρι δ' αὐτοῦ τοῦ 1532 ὑπῆρχε χριστιανικὸς διοικητὴς ἐν Κορώνῃ. Τότε δὲ οἱ κάτοικοι μετηνάστευσαν εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ ἀπόγονοι τῶν ἐξορίστων ἐκείνων εἶνε οἱ Ἄλβανοὶ μοναχοὶ τῆς παρὰ τὴν Ῥώμην Κρουτοφέρρης (Grottaferrata).

Ἱεριέγραφα ἤδη τὴν κατάκτησιν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ὑπολείπεται νῦν νὰ πραγματευθῶ τὰ κατὰ τὰς νήσους, ὧν αἱ πλεῖστα διὰ τῆς συνθήκης τῆς διανομῆς ἔλαχον εἰς τὴν Βενετίαν. Ἄλλ' ἡ πολίπειρος ἐκείνη πολιτεία συνείδεν, ὅτι οἱ πόροι αὐτῆς δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν σύντονον μέριμναν περὶ κατακτήσεως καὶ διοικήσεως τῆς μεγάλης συστάδος τῶν Κυκλάδων. Διὸ ἀπειρασίσθη νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἰδιώτας Βενετοὺς τὸ ἔργον τῆς καταλήψεως αὐτῶν. Δὲν ὑπῆρχε δ' ἔλλειψις ἐπαχειρηματικοῦ πνεύματος, παρὰ τοῖς Βενετοῖς τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ παρὰ τὴν τράπεζαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει προξενικοῦ συμβουλίου, ὡς θὰ ἐκαλοῦμεν αὐτὸ σήμερον, παρεκάθητο ὁ κατάλληλος πρὸς τοιαύτην ἐπιχείρησιν ἀνὴρ, ὁ Μᾶρκος Σανουῦδος, ἀνεψιὸς τοῦ γηραιοῦ δόγη Δανδόλου. Ὁ Σανουῦδος συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν στίφος φιλοκινδύνων ἀνδρῶν, ὠπλίσεν ὀκτὼ γαλέρας καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔγεινε κύριος δεκαεπτὰ νήσων, ὧν τινες ἔμελλον νὰ διανεμηθῶσιν ὡς τιμάρια εἰς τοὺς συμμαχητάς. Μόνη ἡ Νάξος ἀντέταξε ποιάν τινα ἀντίστασιν, καὶ τῷ 1207 ὁ κατακτητὴς ἴδρυσεν τὸ δουκάτον «τῆς Δωδεκανήσου», ὡς ἐκαλοῦν αὐτὸ οἱ Βυζαντινοὶ, ὅπερ μετ' οὐ πολὺ ὠνομάσθη «δουκάτον τῆς Νάξου» ἢ «τοῦ Ἀρχιπελάγους», ὡς εὐρίσκομεν αὐτὸ ὀνομαζόμενον ἐν τινι βενετικῷ ἐγγράφῳ. ἤδη τῷ 1268 κατὰ παραιθυρίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τὸ τερπνὸν τοῦτο δουκάτον διήρκεσε τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τοὺς Σανουῦδους, ἔπειτα δ' ὑπὸ τὸν οἶκον Κρίσπη μέχρι τοῦ 1566, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐκ Βονωνίας Βλαδίνοι ἐκράτησαν ἑπτὰ τῶν νήσων μέχρι τοῦ 1617 καὶ ἡ Τήνος ἔμεινε βενετικὴ μέχρι τῆς τελικῆς αὐτῆς παρὰχωρήσεως εἰς τοὺς Τούρκους διὰ

τῆς συνθήκης τοῦ Πασσάροβιτς τῷ 1718. Ἄνδρες οὕτω σπουδαῖοι ὡς οἱ δεῦκες εἶχον ἀνάγκην νὰ ἐπινοήσωσι γνησίαν ἀπὸ τῆς Ρώμης γενεαλογίαν. Διὸ ὁ ἐκ Πατανίου βιογράφος Ζαβαρέλλας παριστάνει τὸν οἶκον τῶν Σανούδων καταγόμενον ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Λιβίου, ἐν ᾧ ὁ οἶκος Κρίσπη, ἵνα μὴ θεωρηθῇ κατώτερος ἡξίου, ὅτι κατήγετο ἐκ τοῦ Σάλλουστίου ὡς γενάρχου καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἴσως ὡς συμπεριλαβὼν τοὺς προγόνους τοῦ ἄλλοτε Ἰταλοῦ πρωθυπουργοῦ Φραγκίσκου Κρίσπη.

Αἱ δὲ δύο μεγάλαι νῆσοι Κρήτη καὶ Εὐβοία ἔσχον λίαν διαφόρους τύχας. Καὶ ἡ μὲν Κρήτη, ὡς εἶδομεν, εἶχε πωληθῆ ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου εἰς τοὺς Βενετούς, καὶ διέμεινε βενετικῇ κτῆσις ἐπὶ πέντε σχεδὸν αἰῶνας. Ἡ δ' Εὐβοία ἢ Negroponte ὡς ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, διηρέθη ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου εἰς τρεῖς μεγάλας βαρωνίας, αἵτινες παρεχωρήθησαν εἰς τρεῖς Λογγοβάρδους εὐπατρίδας ἐξ Οὐρηῶνος, οἵτινες ἐκαλοῦντο τριτημόριοι (terzieri) Ἄλλ' ἡ Βενετία μετ' οὗ πολὺ ἐγκατέστησε παροικίαν, διοικουμένην ὑπὸ βαίλου, ἐν Χαλκίδι, τῇ πρωτεύουσῃ τῆς νήσου, καὶ ἡ μεταγενεστέρα ἱστορία τῆς Εὐβοίας δεικνύει τὴν βαθμιαίαν ἐπέκτασιν τῆς βενετικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοὺς Λογγοβάρδους.

Αἱ δὲ ἑπτὰ Ἴόνιοι νῆσοι διηρέθησαν, ὡς εἶκός, τριχῇ, τὰ Κύθηρα, κείμενα μακρὰν ἐν τῷ νότῳ, τὴν κεντρικὴν ὀμάδα, συνισταμένην ἐκ τῆς Ζακύνθου, τῆς Κεφαλληνίας, τῆς Ἰθάκης, τῆς Λευκάδος, καὶ τὴν Κέρκυραν μετὰ τῶν Παξῶν κατὰ τὸν βορρᾶν. Τῶν τμημάτων τούτων τὸ πρῶτον περιῆλθεν εἰς γόνον τοῦ μεγάλου βενετικοῦ οἴκου τῶν Βενιέρη, οἵτινες παρήγον τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ ἔλεγον ὅτι κατήγοντο ἐκ τῆς Ἀφροδίτης (Venere), καί, ὡς εἶκός, ἡξίουν τὴν κατοχὴν τῆς νήσου, ἐξ ἧς ἡ Κυθήρεια εἶχεν ἀναδύσει ἐκ τῆς θαλάσσης. Τῆς δὲ Ζακύνθου, τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῆς Ἰθάκης περιεργοτάτη ὑπῆρξεν ἡ τύχη, μείνασα μὲν ἐπὶ μακρὸν σκοτεινῇ, ἀλλὰ νῦν τελείως βεβαιωθείσα. Καὶ δὴ ἀνῆκον εἰς τὸν κόμιτα Μάιον, ἢ Ματθαῖον, Ὁρσίνην, ἀνήκοντα εἰς τὸν ὁμώνυμον μέγαν ῥωμαϊκὸν οἶκον, ὅστις ἦλθε, καθ' ἃ μανθάνομεν ἐκ τῆς ἀραγωνικῆς διασκευῆς τοῦ χρονικοῦ τοῦ Μορέως ἀπὸ τῆς ἐν Ἀπούλια Μονοπόλεως. Ὁ παράτολμος ἐκεῖνος καὶ φιλοκίνδυνος ἀνὴρ, κατὰ τὸ ἤμυσι πειρατῆς καὶ κατὰ τὸ ἤμυσι σταυροφόρος, συνδυάζων ἰδιότητας οὐχὶ ἀσυνήθεις ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις, διεδέχθη οὕτω τὸ βασίλειον τοῦ Ὀδυσσέως, ὅπερ ἔκτοτε ἀπὸ

τῆς προσωνυμίας αὐτοῦ εἶνε γνωστὸν ὡς παλαινὴ κομιτεία τῆς Κεφαλληνίας. Ἡ δὲ Κέρκυρα μετὰ τοῦ ἔξαρθήματος αὐτῆς τῶν Παξῶν παρεχωρήθη τὸ πρῶτον εἰς δέκα Βενετοὺς εὐπατρίδας ἀντὶ ἐνιαυσίας πληρωμῆς. Ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθῃ πολὺς χρόνος αἱ δύο αὐταὶ νῆσοι μετὰ καὶ τῆς Λευκάδος, ἥτις μόλις πού εἶνε νῆσος περιελήφθησαν εἰς τὰς κτήσεις Ἑλληνος ἡγεμόνος, τοῦ νόθου Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ὅστις εἶχεν ἀποδράσει ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Βονιφατίου καὶ εἶχεν ἐγκατασταθῆ δι' ἐπικαίρου γάμου μετὰ τῆς χήρας τοῦ τελευταίου βυζαντινοῦ διοικητοῦ τῆς Ἠπείρου, ἧς ἀνεδείχθη ἀνεξάρτητος δεσπότης. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἦτο Ἠπειρώτις· ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχεν ὑπάρξει διοικητῆς τῆς Ἠπείρου. Οὕτως ὁ Μιχαὴλ ἐπεκαλέσθη τὰ ἔθνικα αἰσθήματα τῶν ἐπιχωρίων, ὧν ἡ ὀρεινὴ γενέτειρα εἶχε κατὰ πάντα τοὺς χρόνους διασωθῆ ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων στρατιῶν ἐπιδραμουσῶν τὴν χώραν. Ἐμφρορῦμενος δὲ μεγάλης δραστηριότητος μετ' οὐ πολὺ ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας Ἄρτης μέχρι τοῦ Δυοραχίου πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου πρὸ νότον, καὶ αἱ κτήσεις αὐτοῦ, γνωσταὶ οὔσαι ὡς τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου, ἐχρησίμευσαν ὡς ἐνωτικὸν σημεῖον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀποτελέσασαι τὸ μόνον μέρος τῆς Ἑλλάδος πλὴν τῆς Μονεμβασίας, ὅπερ συνέμεινεν ἀκόμη ἑλληνικόν.

Εὐχαρίστως ἠθέλον διαλεχθῆ τίνα καὶ περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου τῆς φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος, τῆς κοινωνίας αὐτῆς, τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς μεγάλης ἐπιδράσεως ἣν ἐξήσκησαν αἱ γυναῖκες εἰς τὰ κατ' αὐτήν. Ἀλλὰ περὶ τῶν θεμάτων τούτων δὲν ὑπελείφθη χρόνος. Ἀρκοῦμαι δὲ μόνον προσθέτων ἐν συμπεράσματι, ὅτι ἡ φραγκικὴ κατάκτησις τῆς Ἑλλάδος παρέχει τὴν κλεῖδα ἑνὸς τῶν δυσεπιλύτων προβλημάτων τῆς νέας λογοτεχνίας. Ἐννοῶ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ Φάουστ τοῦ Γκαϊτε, ὅπερ, καθ' ἃ ἀπέδειξε λόγιος Ἀμερικανός, ὁ John Schmitt, ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῶν διηγήσεων αἵτινες περιέχονται ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Μορέως, στιχουργήματι ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ Buchon τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1825 ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Γκαϊτε ἠσχολεῖτο περὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς περιλαλήτου αὐτοῦ τραγωδίας. Ἡ δὲ προέλευσις αὐτοῦ γίνεται φανερὰ ἐκ τῶν ἐπομένων στίχων, οὓς θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἥρωος αὐτοῦ.¹

1. Ἐκ τῆς τρίτης πράξεως τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ Fauste τοῦ Γκαϊτε κατὰ μετάφρασιν τοῦ γνωστοῦ διαπρεποῦς ποιητοῦ Ἀρ. Προβελεγγίου.

Ὡς δοῖκας νῦν σᾶς χαιρετίσω μὲ προστάζει
 τῆς Σπείρης ἡ βασίλισσι. Καὶ πάριγγέλλει :
 δικά της τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκαῖδια θέλει,
 καὶ τ' ἄλλο κράτος της σᾶς τὸ μοιράζει.

Σὺ Γερμανέ, τὴν Κόρινθον ὑπερασπίσου
 καὶ μὲ προσχώματα, μὰ καὶ μὲ τὸ σπαθί σου.
 Καὶ μὲ τῆς μύριες της χαράδρες τὴν Ἀχαΐαν,
 Γότθε, τὴν συνιστῶ στήν τόλμην σου κα' ἀνδρείαν.

Τῶν Φράγκων ὁ στρατὸς στήν Ἥλιν ἄς ὀδεύσῃ,
 στὸν Σάξωνα ἢ Μεσσήνη ἄς κληρωθῇ.
 ὁ Νορμανδὸς τὴν θάλασσαν ἄς κυριεύσῃ
 κα' ἢ Ἀργολίς στὰ χέρια του ἄς κραταιωθῇ.